

Savaş Mağduru Sığınmacı Çocuklarda Hayat ve Tanrı Algısı: 7-12 Yaş Arası Suriyeli Çocuklar

Rumeysa Nur Türker

Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ph.D. Student, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Institute of Social Sciences
Ankara, Turkey
rumeysanurturker@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3477-7048

Behlül Tokur

Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı
Assoc. Professor, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Psychology of Religion
Ankara, Turkey
behlultokur@hotmail.com
orcid.org/0000-0002-6509-3100

The Perception of God and Life in Refugee Children Who Are Wictims of War: Syrian Children Between 7-12 Years

Abstract: Children who have been subjected to trauma before, during and after the war face uncertain life situations. This poses a significant risk factor on their mental health. In these researches, these risks shown as losing their homes and homelands before migration, staying apart from their parents and peers, living lost, worrying about the disruption of their education, health and economic opportunities and traumatic disorders related to witnessing the torture and death of family members and problems related to migration. Factors such as exposure to violence and unfavorable living conditions, malnutrition and uncertainty about the future during migration can lead to a new trauma process, in addition to the traumas they experienced during the war period, children may experience a new trauma process. Difficulties related to family adaptation after migration, education in a new language, cultural adjustment, intergenerational conflict, discrimination and social exclusion among school or friends are also among the risk factors. In this study, it will be examined to the life perception of refugee children in the developmental context against the traumas they have experienced and their perception of God.

Geliş/Received: 20 Temmuz/July 2019

Kabul/Accepted: 17 Eylül/September 2019

Yayın/Published: 20 Eylül/September 2019

Atıf/Cite as: Rumeysa Nur Türker - Behlül Tokur, "Savaş Mağduru Sığınmacı Çocuklarda Hayat ve Tanrı Algısı: 7-12 Yaş Arası Suriyeli Çocuklar [The Perception of God and Life in Refugee Children Who Are Wictims of War: Syrian Children Between 7-12 Years]", *Eskişeyni* 39 (September 2019): 367-389.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.3456865>

Copyright © Anadolu İlahiyat Akademisi/Anatolian Theological Academy, Turkey

Summary: The image of God as a psychological structure is a concept of how an individual feels about God and is primarily an unconscious phenomenon. The concept of God as a different structure refers to an individual's cognitive understanding of God. The concept of God is a life-long process starting with birth. While the image of God appears in the first place together with the image of parents, it develops with the crises encountered in life later. Many theories have been put forward about the formation of the perception of God, which is a representation of the individual's cognitive and theological understanding. These theories were examined under the title of "Religious Development Theories" in our study. When these theories are examined in general, it is seen that parental attitude and social environment are very effective in God perception. In addition, because perception of God shapes the individual's religious perception also affects the perception of life.

According to the type of concept that the individual puts at the center of his/her life, his perception of religion and his/her perception and attitude towards life will develop in this way. It is possible for people to accept life as livable and to create a perception towards it and to attribute a value to life by giving meaning to it. For this reason, the perception of life has been examined on the basis of the concept of meaning and our research has been carried out theoretically and practically about how these concepts are found in the minds of children and how their perceptions are shaped in the 7-12 age range.

As a result of the war in Syria, refugees who had to leave their country and seek refuge in other countries faced many traumatic situations such as loss of life, separation from their social environment, mistreatment, displacement and economic problems during and after the war. The aim of this study was to determine the effects of the war and immigration situation on the perception of "life" and "God and the change and development processes in the lives of the disadvantaged group refugee children who were most adversely affected by the war and migration process. The study was conducted on Syrian refugee children aged 7-12 years in Konya and Bursa. The study was conducted in the form of face-to-face interviews with questions asked to measure the perceptions of "life" and "God" in order to enable participants to express themselves in the best way, also, two different schools were selected where refugees were educated with Turkish children. In the scope of the research, it was interviewed with a total of 54 Syrian refugee children, 32 girls and 22 boys. During the data collection, a voice recorder was used to record interviews with children and recorded on a computer.

According to the inferences about God's perception of the answers we received during the interviews with the participants, it was seen that the majority of the children used the expressions of "forbidden by religion (*haram*)" and "sin" in their daily lives even though they were young. When thinking that they were doing wrong behaviors, it was observed that children experienced intense fear of hell and behaved shyly while choosing the expressions they used to talk

about God. Although there are children who say that they love God very much and that they avoid wrong behaviors because they hesitate to upset him, it is seen that the majority's perception of God is punishment-based and this is mostly related to family's perception. In the questions asked to the participants about the perception of life, it is seen that the majority of children have a positive perception of life. In the questions asked to measure children's traumatic states and mood disorders, it was seen that more than 50% of the children did not have bad dreams about war, did not play games related to war and did not experience traumatic disorder. Children's refuge in Turkey, since in early age they sought asylum in Turkey and have never experienced war, have reached the conclusion that this situation help them not to exposure traumatic situations.

According to the conclusions made as a result of interviews with the participants, even though usually children at an early age have arrive in Turkey or have lived several years in Turkey, many of them have language problems due to insufficient Turkish education. Even though children study Turkish in schools, they cannot express themselves very well, yet so this situation has a major impact on their life at school. Also, refugee children, who had difficulty communicating with their teachers or friends, were found to be anxious and timid as a result of their behavior and responses during the interviews. In addition, as a result of the questions asked during the interviews, Syrians generally work in jobs that generate very low income, many of them cannot do their profession and receive irregular salaries; therefore, it was seen that family members had difficulty in meeting basic needs and this situation negatively affected their coping process. Besides, due to the economic problems they have experienced, they cannot come to school neatly and regularly, because of the large number of siblings, they do not receive much attention from their families, and the presence of schoolmates and neighbors who use the phrase "Syrian" with a negative meaning makes their psychosocial adjustment process difficult and this leads to low self-esteem. It is observed that although the majority of children do not experience war trauma, migration process causes a traumatic situation for some children.

Keywords: Psychology of Religion, Migration Psychology, God Perception, Life Perception, Homeland Perception, Meaning, Syrian Children.

Savaş Mağduru Sığınmacı Çocuklarda Hayat ve Tanrı Algısı: 7-12 Yaş Arası Suriyeli Çocuklar

Öz: Savaş öncesi, savaş dönemi ve savaş sonrasında travma yaşantısına maruz kalan çocuklar, belirsiz yaşam durumları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum, onların ruh sağlığı üzerinde önemli derecede risk faktörü oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalarda bu riskler, göç öncesinde evlerini kaybetmek, ebeveynlerinden, akranlarından ayrı kalmak, kayıp yaşamak, eğitim hayatlarının, sağlık ve ekonomik imkânlarının kesintiye uğramasına bağlı olarak yaşadıkları kaygı bozuklukları, aile üyelerinin işkencelerine ve ölümlerine şahit olmak ve göçe dayalı yaşadıkları problemlere ilişkin travmatik bozukluklar olarak gösterilmektedir. Göç sırasında yaşanan şiddete maruz kalma, kötü beslenme, gelecekle ilgili belirsizlik gibi

faktörler çocuk yaştaki bireylerde savaş döneminde yaşadıkları travmalara ek olarak yeni bir travma süreci yaşatabilmektedir. Göç sonrasında ise yeni bir dilde eğitim, kültürel uyum, kuşaklararası çatışma, ayrımcılık, okulda veya arkadaşları arasında sosyal dışlanma gibi problemler de olumsuz risk faktörleri arasındadır. Bu bağlamda araştırmada; sığınmacı çocukların yaşamış oldukları travmalara karşı gelişimsel bağlamda hayata bakış açıları ve Tanrı'yı algılayış biçimleri incelenmeye çalışılacaktır.

Özet: Psikolojik bir yapı olarak Tanrı algısı, bir bireyin Tanrı'ya karşı nasıl hissettiğine ilişkin bir kavram olup öncelikle bilinçdışı bir fenomendir. Farklı bir yapı olarak Tanrı kavramı, bir bireyin bilişsel Tanrı anlayışına atıfta bulunur. Tanrı algısı doğum ile başlayarak hayat boyu devam eden bir süreçtir. Tanrı algısı ilk etapta anne baba imajı ile birlikte oluşum gösterirken daha sonra yaşamda karşılaşılan krizlerle birlikte gelişim gösterir. Bireyin bilişsel ve teolojik anlayışının bir temsili olan Tanrı algısının oluşumuna dair pek çok teori ortaya atılmıştır. Bu teoriler çalışmamızda “Dini Gelişim Teorileri” başlığı altında incelenmiştir. Bu teoriler genel olarak incelendiğinde ebeveyn tutumunun ve sosyal çevrenin Tanrı algısında oldukça etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca bireyin Tanrı algısının dini algısını da şekillendirmesi sebebiyle hayat algısını da etkilemektedir.

Bireyin hayatının merkezine koyduğu kavramın türüne göre onun dini algısı ve hayata ilişkin algı ve tutumu da bu surette gelişecektir. İnsanın hayatı yaşanılır olarak kabul etmesi ve ona yönelik bir algı oluşturabilmesi, hayata bir anlam vererek ona bir değer atfetmesi ile mümkündür. Bu sebeple hayat algısı, anlam kavramı temel alınarak incelenmiş ve bu kavramların çocukların zihninde nasıl yer bulduğu ve algılarının 7-12 yaş aralığında ne derece şekillendiğiyle alakalı araştırmamız teorik ve uygulamalı olarak gerçekleştirilmiştir.

Suriye’de çıkan savaş sonucunda, ülkesini bırakıp başka ülkelere sığınmak durumunda kalan sığınmacılar, savaş sürecinde ve sonrasında kayıp yaşama, sosyal çevrelerinden ayrılma, kötü muamele, yerinden edilme, ekonomik sıkıntılar gibi pek çok travmatik durumla karşı karşıya kalmıştır. Savaş ve göç sürecinden en çok olumsuz yönde etkilenen dezavantajlı grubun sığınmacı çocuklar olması sebebiyle yaşadıkları savaş ve göç durumuyla maruz kaldıkları travmatik durumların “hayat” ve “Tanrı” algısına etkilerini ve hayatlarındaki değişim ve gelişim süreçlerini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırma, Konya ve Bursa illerinde eğitim gören 7-12 yaş arası Suriyeli sığınmacı çocuklar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma, katılımcıların kendilerini en iyi şekilde ifade etmelerini sağlamak amacıyla “hayat” ve “Tanrı” algılarını ölçmeye yönelik sorular sorulardan oluşan yüz yüze görüşmeler şeklinde, sığınmacıların Türk çocuklarla birlikte eğitim gördüğü iki farklı okul seçilerek yapılmıştır. Araştırma kapsamında, 32 kız ve 22 erkek çocuktan oluşan toplam 54 Suriyeli sığınmacı çocuk ile görüşülmüştür. Veriler toplanırken, çocuklarla yapılan görüşmeleri kaydetmek amacıyla ses kayıt cihazı kullanılmış ve bilgisayar ortamına kaydedilmiştir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde aldığımız cevaplara ilişkin Tanrı algısıyla alakalı yapılan çıkarımlara göre, küçük yaşta olmalarına rağmen çocukların

büyük çoğunluğunun “haram”, “günah” ifadelerini günlük yaşamlarında oldukça fazla kullandıkları, yanlış davranışlar yaptıklarını düşünürken çocukların cehennem korkusunu yoğun bir şekilde yaşadıkları, Allah’tan bahsederken kullandıkları ifadeleri seçtikleri ve çekingen davrandıkları gözlenmiştir. Allah’ı çok sevdiğini ve O’nu üzmemekten çekindiği için yanlış davranışlardan kaçındığını söyleyen çocuklar bulunsa da büyük çoğunluğunun Allah algısının ceza temelli olduğu, bunun ise büyük ölçüde aile ile bağlantılı olduğu görülmüştür. Katılımcılara hayat algısına yönelik sorulan sorularda ise çocukların büyük çoğunluğunun olumlu bir hayat algısı olduğu görülmektedir. Çocukların travmatik durumlarını ve duygu durum bozukluklarını ölçmek amacıyla sorulan sorularda çocukların %50’sinden fazlasının savaş ile ilgili kötü rüya görmediği, savaşa dair oyunlar oynamadığı ve herhangi bir travmatik bozukluk yaşamadığı görülmüştür. Çocukların çok küçük yaşta Türkiye’ye sığınarak burada uzun süre kalmalarının ve savaş yaşamamış olmalarının onların travmatik duruma maruz kalmamalarına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda yapılan çıkarımlara göre çocukların genel itibarıyla küçük yaşlarda Türkiye’ye gelmeleri veya birkaç yıldır Türkiye’de yaşamaları; buna karşılık aldıkları Türkçe eğitiminin yetersiz olması sebebiyle birçoğu dil sorunu yaşamaktadır. Çocuklar, Türkçe eğitim görseler de henüz kendilerini çok iyi bir şekilde ifade edememektedirler. Bu durum onların okuldaki yaşantılarını büyük ölçüde etkilemektedir. Öğretmenleriyle ya da arkadaşlarıyla iletişim kurmakta zorlanan sığınmacı çocukların, yapılan görüşmeler sırasındaki davranışları ve verdikleri cevaplar neticesinde kaygılı ve çekingen bir tutum sergiledikleri görülmüştür. Ayrıca yapılan görüşmelerde sorulan sorular neticesinde Suriyelilerin genel itibarıyla çok az gelir getiren işlerde çalıştığı, birçoğunun asıl mesleğini yapamadığı, düzensiz maaş aldığı; bu sebeple temel ihtiyaçların karşılanmasında aile bireylerinin zorluk çektiği bu durumun da onların başa çıkma sürecini olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Ayrıca yaşadıkları ekonomik sıkıntılar sebebiyle temiz ve düzenli bir şekilde okula gelememeleri, kardeş sayılarının çokluğu sebebiyle ailelerinden çok fazla ilgi görememeleri ve az sayıda da olsa “Suriyeli” ifadesini olumsuz bir anlam yükleyerek kullanan okul arkadaşlarının ve komşularının bulunması onların psiko-sosyal uyum sürecini zorlaştırmaktadır ve düşük benlik saygısı oluşturmalarına neden olmaktadır. Bunun ise savaş travması yaşamayan çocuklar çoğunlukta olsa da göç sürecinin de bazı çocuklar için travmatik bir durum oluşturmalarına sebep olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kavramlar: Din Psikolojisi, Göç Psikolojisi, Tanrı Algısı, Hayat Algısı, Vatan Algısı, Anlam, Suriyeli Çocuklar

GİRİŞ

Suriye’deki iç savaş, milyonlarca masum insanı başka ülkelere sığınmak zorunda bırakmıştır. Bu savaşta yaşanan çatışmalardan en çok etkilenen kesim çocuklardır. Günümüzde halen Dünya’da milyonlarca çocuk, savaş, terör ve şiddet sebebiyle mağdur olmaktadır. Savaşların çocukların yaşamında meydana getirdiği olumsuz sonuçlar arasında, yaralanma, sakat kalma, öldürülme, ebe-

veynlerinin ve sevdiği insanların yaralanması veya ölümü, çocuk asker olarak savaşmak zorunda kalma ve terör örgütleri tarafından kullanılmanın yanı sıra, zorunlu göçe tabi olma, göç edilen yerlerde ötekileştirilme, aşırı politik ve milliyetçi eğilimler edinme, hastalık, yoksulluk ve yetersiz beslenme, sayılabilir. Yaşanılan tüm bu etkenler onların hayata karşı tutumlarını ve Tanrı algılarını biçimlendirmektedir. Küçük yaşlarda başlarına gelen bu olaylarla ilişkili olarak Tanrı algılarının ve geliştirdikleri yaşam biçiminin araştırılması, sığınmacı çocukların dini tutum ve davranışları ile başa çıkma süreçlerini anlamak, yorumlamak ve bu doğrultuda farklı çözüm önerileri geliştirebilmek açısından önemlidir.

Sığınmacı çocukların hayat algılarına, psiko-sosyal uyum sürecine ve göç öncesi ve sonrası yaşadıkları travma sonrası stres bozukluğu düzeyine ilişkin yurtiçinde ve yurtdışında pek çok araştırma yapılmıştır. Çocukların dini gelişim dönemleri bağlamında Tanrı algılarına yönelik birçok çalışma bulunmasına rağmen sığınmacı çocukların Tanrı algılarına yönelik müstakil bir eser bulunmamaktadır.

Sığınmacılara yönelik hayat algısı ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında Ghumman, McCord ve Chang'ın Suriyeli sığınmacılara ilişkin araştırması bulunmaktadır. Bu çalışmada Suriyeli çocuk ve kadın sığınmacıların çok daha fazla strese maruz kaldıkları ve travma sonrası stres bozukluğu yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca bu çalışmada mültecilerin, kendi ülkelerindeki çatışmalardan, mülteci kamplarına yolculuktan, mülteci kamplarında yaşamının stresinden ve daha sonra yeni bir ülke ve kültüre uyum sağlaması gibi problemlerden dolayı, onları travmatik olaylarla karşı karşıya bıraktığı ve katılımcılarının %33,5'inin TSSB hastası olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹

Brune ve arkadaşlarının sığınmacılar üzerinde yaptığı pilot çalışmada terapi tedavisi uygulanan sığınmacılarda en temel başa çıkma stratejisinin inanç sistemleri olduğu görülmüştür.² Yine Goodman'ın Sudanlı sığınmacı çocuklar üzerinde yaptığı mülakatlarda sığınmacı çocukların savaş ve göç travmalarını atlatırken, yaşantılarına anlam ve amaç katan bu süreçte kullandıkları en etkili yolun dini inanç olduğu görülmüştür.³

Ülkemizde Ayten ve Sağır tarafından Suriyeli sığınmacılara yönelik dini başa çıkma düzeylerini inceleyen bir başka çalışmada, savaş sonucu ortaya çıkan, yakınını kaybetme, sakatlanma, evinden ve vatanından ayrılmak zorunda kalma, yakınlarından ve sosyal çevresinden uzaklaşma, baskı, şiddet ve işkenceye maruz kalma, en temel ihtiyaçlarını karşılayamama gibi durumlardan dolayı çocukların depresif eğilimlerinin arttığı belirlenmiştir. Buna karşılık hayatta karşılaştıkları zorluklarla başa çıkma sürecinde Allah'tan yardım dilemenin ve ibadetlerin önemli katkısının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁴

¹ Usman Ghumman et. al., "Posttraumatic Stress Disorder in Syrian Refugees: A Review", *Canadian Psychological Association* 57/4(2016): 246-253.

² Michael Brune - Christian Haasen-Michael Krausz et.al, "Belief Systems as Coping Factors For Traumatized Refugees: A Pilot Study", *Eur Psychiatry* 17(2002): 451-458.

³ Janice H. Goodman, "Coping With Trauma and Hardship Among Unaccompanied Refugee Youths From Sudan", *Qualitative Health Research* 14(2004): 1177-1196.

⁴ Ali Ayten - Zeynep Sağır, "Dindarlık, Dini Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47(2014): 5-18.

Ayrıca yine Erkan'ın Suriyeli sığınmacılarla ilgili Gaziantep iliyle sınırlı tuttuğu araştırmasında, sığınmacıların sosyal uyum süreci ve hayat algılarının önceki yaşamlarıyla ve göçtükleri yeni yerdeki mevcut kültür arasındaki etkileşim, uyum ve çatışma süreçleri sonucunda değişip değişmediği ve dinin bu süreçteki etkisi incelenmeye çalışılmıştır.⁵

Yapılan araştırmalarda sığınmacı çocukların yaşamış oldukları travmalar arasında göç öncesinde evlerini ve yurtlarını kaybetmek, ebeveynlerinden, akranlarından ayrı kalmak, kayıp yaşamak, eğitim hayatlarının, sağlık imkânlarının ve ekonomik imkânlarının kesintiye uğramasına bağlı olarak yaşadıkları kaygı bozuklukları, aile üyelerinin işkencelerine ve ölümlerine şahit olmak ve göçe dayalı yaşadıkları problemlere ilişkin bozukluklar gösterilmektedir.

Bu çalışma, savaş ve göç mağduriyeti yaşayan sığınmacı çocukların yaşantılarının nasıl etkilendiğini, hayata ve Tanrı'ya bakış açılarının nasıl şekillendiği konu edinmektedir. Bu bağlamda çocuklarda Tanrı algısının oluşumunda hangi etmenlerin belirleyici olduğu, yaşanan travma sonucu hayata bakış açılarının değişip değişmediği, savaş ve göç psikolojisinin çocuklar üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Tanrı Algısı

Tanrı algısının bireyin hayatında dolaylı ya da dolaysız mutlak bir etkisinin olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple bireyin iç dünyasında yer alan Tanrı algısını incelemek ve yaşam sürecine etkisini araştırmak önemlidir. Bireyin zihninde yer alan Tanrı algısı, bireyin Tanrı'ya olan inanç şeklini belirleyen zihinsel şemadır. Genişletilmiş bir düzeyde düşünüldüğünde Tanrı algısı, bireylerin sosyal çevrelerinde başkalarıyla ilişki kurma biçimini de etkileyebilir.⁶

Psikolojik bir yapı olarak Tanrı algısı, bir bireyin Tanrı'ya karşı nasıl ve neler hissettiğinin yanında Tanrı'nın da onun hakkında nasıl hissettiğine ilişkin zihinsel algıdır.⁷ Tanrı tasavvuru doğum ile başlayarak hayat boyu değişebilen bir süreç olup; ilk etapta anne baba imajı ile birlikte oluşum gösterirken daha sonra yaşamda karşılaşılan krizlerle birlikte gelişim gösterir.⁸

Tanrı algısına yönelik bireyin zihninde yer alan özellikler ve kurduğu ilişkinin kuvveti, bireyin dünya görüşünü ve yaptığı seçimleri mutlaka etkilemektedir.⁹ Bu sebeple insanı tanıma ile dinde Tanrı'yı tanıma problemini birlikte ele almak gerekir. Çünkü Tanrı algısını anlayabilmek için o Tanrı'ya inananların kişilik yapısını çözmek gerekmektedir. Bütün dinlerde Tanrı kavramının hep en bü-

⁵ Erol Erkan, "Suriyeli Göçmenler ve Dini Hayat: Uyum, Karşılaşma, Benzeşme Gaziantep Örneği", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/2(2016): 51-92.

⁶ Sahaya G. Selvam, "Influence of The Family on How Youth Relate To God: A Systematic Review of Psychology Literature", *Youth And Family In Today's India* (Don Bosco Publications, 2015): 65.

⁷ Christopher Grimes, "God Image Research: A Literature Review", *Journal of Spirituality In Mental Health* 9(2007): 12.

⁸ Robu Magda, *The Cognitive Aspects of God Representation* (PhD Thesis, University of Debrecen, 2014), 2.

⁹ Christopher Bader-Paul Froese, "Images of God: The Effect of Personal Theologies on Moral Attitudes, Political Affiliation, and Religious Behavior", *Interdisciplinary Journal of Research on Religion* 1(2005):8.

yük değeri ve en çok özlenen iyiliği temsil ettiği görülmektedir. Bu sebeple Tanrı kavramı insanlar için genellikle istenen en iyi şeyin ne olduğuyla ilişkili olan bir kavramdır.¹⁰

Francis'e göre insanın Tanrı'yı algılama şekli benlik algısının oluşumunda ve insanlara davranış şekillerinde de etkili olmaktadır. Yani Francis, Tanrı algısı ile benlik ve diğer insanlara yönelik algı oluşumu arasında bir korelasyon bulunduğunu söylemektedir. Örneğin, merhametli bir Tanrı algısı, insanda pozitif benlik algısına ve daha yüksek empati duygusuna yol açmaktadır. Ancak cezalandırıcı bir Tanrı algısı, bu durumu daha düşük seviyeye indirgemektedir.¹¹ Tanrı'nın onları önemseydiğine ve yardım ettiğine inanan bireylerin benlik algısında bu durumun olumlu bir anlamı vardır. Ayrıca, olumsuz Tanrı algısının da olumsuz benlik duygusuna, kişisel yetersizlik hissine ve depresif bir ruh haline neden olduğunu belirtilmiştir. Tanrı'yı cezalandırıcı bir figür olarak algılayanların genellikle özgüvenlerinin düşük olduğu ve kendilerini yetersiz olarak algıladıkları görülmüştür. Ayrıca pozitif Tanrı imajının, çeşitli psikolojik semptomlarla ters ilişkili olduğunu bildirilmiştir; Tanrı imajı olumsuz olan bireylerde düşmanlık duygusunun daha yüksek olduğu ve kişilerarası duyarlılığın az olduğu görülmüştür. Yetişkin popülasyonlarda psikolojik bozukluklar ile Tanrı imajı arasındaki ilişkiye bakıldığında olumlu bir Tanrı imajına sahip bireylerin (yani, Tanrı'yı kusurlarını affeden kendilerine daha yakın algılayan bireyler) psikolojik semptom ve sıkıntıları daha az yaşadıkları sonucuna varılmıştır.¹²

1.2. Yaşam Algısı

İnsanın hayatı yaşanılır olarak kabul etmesi ve ona yönelik bir algı oluşturabilmesi, hayata bir anlam vererek ona bir değer atfetmesi ile mümkündür. İnsanların olayları görme biçimi ya da onlara verdikleri anlam, bu olaylardan nasıl etkileneceklerinin önemli bir belirleyicisidir. Hadiselere yükledikleri anlamı ise ebeveynleri ile kurdukları bağlanma durumu şekillendirmektedir. Çocuğun ebeveyniyle olan ilişki biçimi ise onun kişilerarası ilişkilerini ve yaşam koşullarına bakış açılarını büyük ölçüde etkilemektedir.¹³

Güvenli bağlanma, çocuklarda istikrarlı benlik saygısı, daha tutarlı ve daha uyumlu benlik yapıları, daha üst düzey iş ve yaşam memnuniyeti biçimleriyle de pozitif olarak ilişkilendirilmiştir. Çocuklar için güvenli bağlanma özgecilik ve bilgelik gibi "öz-aşkınlık değerleri" ile yaşamdaki anlam arayışı arası pozitif yönde ilişkisi bulunmaktadır.¹⁴ Çünkü olumlu bağlanma geliştiren bir birey kendini daha güvenli hissedebilir ve kendi kendine yetebilir, fiziksel ve sosyal çevreyi merakla keşfedebilir. Hayatın birçok zorluğuna karşı güçlü duruş sergileyebilir ve hayatın fırsatlarından yarar-

¹⁰ Erich Fromm, *The Art of Loving*, (New York: Harper&Row, 1995), 64.

¹¹ Leslie Francis - Jennifer S. Croft-Alice Pyke, "Religious Diversity, Empathy and God Images: Perspectives From The Psychology of Religion Shaping A Study Among Adolescents In The UK" *Journal of Beliefs & Values* 33/3(2012): 293-307.

¹² Bagher G. Bonab - Ali Akbar H. Koohsar, "Relations Between Quality of Image of God And Mental Health in Parents of Exceptional Children", *Procedia - Social And Behavioral Sciences* 29(2011): 228.

¹³ Joanne Davila - Erica Sargent, "The Meaning of Life (Events) Predicts Changes In Attachment Security", *Personality And Social Psychology Bulletin* 29/11(2003): 1384.

¹⁴ Frederick G. Lopez - Katherine Ramos-Max Nisenbaum et al., "Predicting the Presence and Search for Life Meaning: Test of an Attachment Theory-Driven Model", *Journal of Happiness Study* 16(2015): 103-116.

lanabilir. Bununla birlikte, eğer birinin kilit bağlanma öğeleri güvenilir bir şekilde erişilebilir ve destekleyici değilse, hiçbir anlamda güvenlik duygusu elde edilemez. Herhangi bir kişinin sevebilirliği hakkında şüpheler ve başkalarının niyetleri hakkında endişeler ortaya çıkar. Bu durum, kişinin yaşamına anlam veren en büyük olgu olan dini algısını ve Tanrı'ya bakış açısını da aynı yönde etkileyeceği için çocuk şu an ki ve ileriki hayatında sağlıklı bir yaşam algısı oluşturamayabilir.¹⁵

Tanrı'nın zihinsel temsilleri, sosyal algı ve hayat algısı üzerinde önemli etkilere sahip olabilir.¹⁶ Tanrı ile güvenli bağ kuran bireyler, stresin olumsuz etkilerine karşı daha dirençlidirler. Bununla birlikte bebeklik/çocukluk dönemindeki sağlıklı bağlanmanın, yetişkin ilişkilerinde de güvenli ve sağlıklı bağlanmaya yol açtığına dair araştırmalar oldukça yaygındır. Bütün bu durumlar, güvenli bağlanmanın bireyin maddi-manevi yaşam doyumuna büyük etkisinin olduğunu göstermektedir.¹⁷

Sığınmacı çocuklar ve gençler üzerinde yapılan bir araştırmada, Tanrı'ya güvenli bağlanan çocuklarda, kaygı, depresyon gibi belirtilerin daha az görüldüğü; Tanrı'ya güvensiz bağlanma ile oluşan olumsuz Tanrı imajının ise duygusal sıkıntıları tetikleyebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Affedici olmayan Tanrı imajının, endişeli ve depresif bir ruh haline sebep olduğu, bunun yanında kendini ve başkalarını affetme konusunda da bu Tanrı imajına sahip bireylerin zorlandığı tespit edilmiştir. Ek olarak, olumsuz Tanrı imajının, dünyanın kötümser olarak algılanmasına yol açtığı; bunun yanında olumsuz Tanrı imgesi ile patolojik kişilik gelişimi ve psikolojik sıkıntı yaşama arasında bir bağlantı olduğu saptanmıştır. Sevgi temelli Tanrı imajlarının ve umuda dayalı inanış şeklinin ise yaşam doyumunu ve mutlu yaşam algısını artırdığı görülmüştür.¹⁸

Din ve başa çıkmaya ilişkin bir araştırmada, Tanrı tarafından terk edildiklerini düşünenlerin, umutsuzluk hissini yanı sıra, daha düşük ruh sağlığı durumu ve daha olumsuz bir ruh hali yaşadıkları bulunmuştur. Genel olarak, bu çalışmalardan elde edilen bulgular, bireyin kişiliği ile ilişkili olarak kendini ve Tanrı'yı nasıl algıladığı, nasıl ilişki kurduğu; bu ilişkinin bireyin hayatını nasıl etkilediği ve onunla nasıl başa çıktığı ile ilgilidir. Daha önce de belirtildiği gibi çocukluk dönemindeki anne-baba algısı etrafında oluşan Tanrı algısı, çocuğun bütün yaşamını ve anlamlandırma sürecini büyük ölçüde etkilemektedir.¹⁹

1.3. Göç (Sığınmacı) Psikolojisi

Geçmişten bu yana yaşam tarzı olarak yapılan göçlerden farklı olarak zorunlu göçlerin insan üzerindeki etkileri farklı şekillenmektedir. Çeşitli sebeplere

¹⁵ Mario Mikulincer - Phillip Shaver, "Attachment Orientations And Meaning in Life", *The Experience of Meaning in Life: Classical Perspectives, Emerging Themes, And Controversies* (New York: Springer Science, Business Media, 2013): 288.

¹⁶ Marieke M. Abbema - Sander L. Koole, "After God's Image: Prayer Leads People With Positive God Beliefs To Read Less Hostility in Others' Eyes", *Religion, Brain & Behavior* 7/3(2017): 208.

¹⁷ Lee Dorsey, *God Concept/God Image And Attachment: A Qualitative Study* (PhD Thesis, Northcentral University, 2017), 24.

¹⁸ Thanh Tu Thi Nguyen - Christian Bellehumeur-Judith Malette, "Images of God And The Imaginary in The Face of Loss: A Quantitative Research on Vietnamese Immigrants Living in Canada", *Mental Health, Religion & Culture* 21/5(2018): 4.

¹⁹ Philip Greenway - Lisa C. Milne - Veronica Clarke, "Personality Variables, Self-Esteem And Depression And An Individual's Perception of God", *Mental Health, Religion & Culture* 6/1(2003): 47.

bağlı olarak zorunlu şekilde yapılan göçler, bireylerde çeşitli ruhsal problemlere yol açtığından dolayı bu tür göçler, travmatik göç olarak tanımlanmaktadır. Göç süreci insan hayatında meydana gelen çok yönlü bir değişim dönemidir ve duygusal olarak bağlı bulunduğumuz pek çok şeyden kopma ve kayıp yaşama sürecidir.²⁰

Göç döneminde mülteciler genellikle farklı ülkeler ve farklı mülteci kampları arasında hareket etmektedir. Bu zamana kadar, genellikle aileleri ve arkadaşlarından ayrı yaşamak zorunda kalırlar ve yaşadıkları kayıplar sebebiyle yoğun bir endişe ve depresyon süreci yaşarlar. Mültecilerin yaşamlarının yasal zorlukları çözülene kadar belirsiz kalması sebebiyle bu süre zarfında, mülteciler yaşamlarındaki kayıplarla yüzleşerek yoğun travma döneminde oldukları halde diğer yandan sığınmak için bir yer arama sürecinden geçmeleri de gerekmektedir.²¹ Sığındıkları ülkelerde ise birbirinden tümüyle farklı geçmişlere sahip bireyler aynı ortamda yaşamlarını sürdürmek durumunda kaldıklarından dolayı göç, bireylerin etkileşimi ile ortaya çıkan uyum sorunlarını ve yeni bir travma sürecini de beraberinde getirmektedir. Göçmenlerin yaşadığı sorunlardan dile getirilmesi gereken önemli bir husus kimlik krizidir. Gün geçtikçe göçmen açısından biz kimiz sorusuna cevap vermek daha zor hale gelmektedir. Önceden yaşadıkları ülkeyle bağlantının kopması sonucu sığınmacılar, geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki bağ kopmakta ve kimlik krizi yaşamaktadırlar. Bu durum kimi zaman aşırı milliyetçi kimi zaman da kimliklerinden uzak bir görüntü sergilemelerine neden olmaktadır. Ülkesinden kopmak zorunda kalmak, bireyin kendini ifade edeceği anlam dünyasından yoksun olmaya ve kimlik sorunu yaşanmasına sebep olmaktadır.²² Bunun yanında göç hali, bireyin ailesinin dağılmasına, sosyal ağ bağlantılarının azalmasına ve psiko sosyal strese yol açmaktadır. Göç sonucu yeni kültüre uyum sağlama sırasında yaşanan stres, bireylerde anksiyete ve depresyon görülmesine neden olabilmektedir. Yeni kültüre uyum sağlama sürecinde karşılaşılan ekonomik zorlanmalar, açlık ve yoksulluk, kötü muamele, sağlık hizmetlerinden yararlanamama, dil ve eğitim engelleri, sosyal izolasyon gibi pek çok sorun, anksiyete ve depresyona sebep olmaktadır. Ayrıca yaşanan savaş hali sebebiyle travma sonrası stres bozukluğu ile ilgili pek çok psikolojik sorun da yaşanabilmektedir.²³

15 Mart 2011 tarihinde Suriye’de başlayan iç savaş ardında büyük bir yıkımla sonuçlanırken, milyonlarca Suriyeli hem kendi ülkesinde zorunlu göçün öznesi

²⁰ Erol Göka, *Türklerin Psikolojisi* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2017), 105.

²¹ Shaul Schreiber, “Migration, Traumatic Bereavement And Transcultural Aspects of Psychological Healing: Loss And Grief of A Refugee Woman From Begameder County Of Ethiopia”, *British Journal of Medical Psychology* 68(1995):135-142; Miriam George, “Migration Traumatic Experiences and Refugee Distress: Implications For Social Work Practice”, *Clinical Social Work Journal* 40/4(2012): 430.

²² Belkis Kümbetöglü, “Küresel Gidişat, Değişen Göçmenler ve Göçmenlik”, *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar: Göç, Yurttaşlık, İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet ve Güvenlik*, ed. Ayhan Kaya, Günay Göksu Özdoğan (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003): 296.

²³ Jennifer Abe - Nolan Zane - Kevin Chun, “Differential Responses To Trauma: Migration-Related Discriminants of Post-Traumatic Stress Disorder Among Southeast Asian Refugees”, *Journal of Community Psychology* 22(1994): 125; Ayla Tuzcu - Kerime Bademli, “Göçün Psiko-sosyal Boyutu”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 6/1(2014): 57.

konumuna gelmiş hem de sığındığı ülkelerde toplumsal kabul/red, kültürel uyum ve siyasi/hukuki belirsizlikle karşı karşıya kalmıştır.²⁴ Göç edecek bireyler, göç etmeden önce yaşadıkları problemler sonrasında yeni sorun alanlarıyla karşılaşmaktadırlar ve bu da onları bu sorunlarla mücadele etmek zorunda bırakmaktadır. Sığınmacı ve göçmen olarak geleceği belirsiz, gideceği yerde kendisinin ya da ailesinin başına neler geleceğini, nasıl karşılanacağını bilemeyen bir insan, sığınmacı olarak yabancı bir ülkeye göç etmiştir. Karşılaştığı pek çok olumsuzluk yüzünden bu bireyler, korku, heyecan ve stres yaşamış, çevresinde hiçbir tanıdığı olmayan, belli koşullara bağlı olarak gittiği ülkenin dilini, kültürünü, alışkanlıklarını, yaklaşımlarını bilmeyen, üstüne üstlük geleceğini göremeyen, her an kaçtığı ya da ayrıldığı ülkeye geri gönderildiği takdirde ne yapacağını bilemeyen bir insana dönüşmektedirler. Bunun yanında eğitim öğretim yapılarının değişmesi ya da güçleşmesi, aile ilişkilerinin bozulması ya da ailelerinden ayrı düşmeleri de sığınmacı çocukların ruhsal yapılarını önemli derecede ve olumsuz yönde etkilemektedir. Bu konuda yapılan araştırmalardan bazıları, göç tecrübesi yaşayan çocuklarda davranış bozukluğu ve duygusal problemlerin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu problemler arasında daha ziyade yüksek düzeyde depresyon, travma sonrası stres bozukluğu ve düşük benlik saygısı yer almaktadır.²⁵ UNICEF tarafından yapılan araştırmalara göre, göç eden bireylerden çoğunu ergenler ve çocukların oluşturması, çocuk ve ergenlerin hayatlarının bu kritik dönemlerinde, geleceği belirsiz ve istikrarsız bir yaşam sürecine mecbur kalmalarına sebep olmaktadır. Yaşamları tehdit altında olan bu çocuklar koruyucu temel sağlık ihtiyaçlarından, oyun alanı ve eğitim gibi gereksinimlerden uzak bir hayat sürmek durumunda kalmışlardır.

Ev sahibi ülkeye varış dönemi 0-5 yaş arası olan sığınmacı çocuklar, doğduğu ülkeye dair neredeyse hiçbir anıya sahip olmayıp, anavatanına ait dilini okuma veya yazmayı öğrenmeden oldukça erken bir dönemde göç eder. Bu sebeple bu çocukların sosyalleşmesi büyük oranda ev sahibi ülkede gerçekleşir. İlkokul çağındaki varış dönemi 6-12 yaş arası çocuklar, genellikle kendi vatanındaki okullarda anadilini okuma ve yazmayı öğrenmiş olurlar, ancak eğitim ev sahibi ülkede tamamlanır. İki kültür arasında esnek bir şekilde adaptasyon sağlamaları ve iki dilde akıcı konuşmaları muhtemeldir.²⁶

Sığınmacılar, göç öncesi dönem boyunca yaşadıkları zorluklarla başa çıkma sürecinde ise dini inanç, sosyal destek ağları, geleceğe odaklanmak ve yaşama yeniden odaklanmak gibi başa çıkma yolları kullanmışlardır. İlk ve en yaygın olarak tanımlanan başa çıkma stratejisi ise dindir. Sığınmacı bireyler zorluk dönemlerinde devam edebilecek sıkıntıların ya da durumun iyileşmesi için dua ederek bu süreçle başa çıkmışlardır.²⁷

²⁴ Erdem Selvin, "Göçün Bilimsel Anlatısı: Türkiye 'Akademiya'sının Suriyeli 'Mülteciler' ile İmtihanı", *Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi Öğrenci Forumu (AÇMÖF) Bülteni* 5(2019): 15.

²⁵ Diler Aydın - Nurdan Şahin - Berna Akay, "Göç Olayının Çocuk Sağlığı Üzerine Etkileri", *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları Dergisi* 7/1(2017): 8-14; İbrahim Akkaş "Suriyeli'ler: Sınırlar Ötesindeki Yaşam Mücadelesi", *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 5(2015): 105.

²⁶ Ayşe Kaya, *Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Geçici Eğitim Merkezleri ve Müfredatları* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019), 14-15.

²⁷ Nigar Khawaja - Katherine White - Robert Schweitzer et. al., "Difficulties And Coping Strategies of Sudanese Refugees: A Qualitative Approach", *Transcultural Psychiatry* 45/3(2008): 489-512.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, yöntem bakımından nitel bir araştırmadır. Nitel yöntemle yapılan araştırmalarda elde edilen veriler, klasik anlamda betimsel içerik analizi yapılarak yorumlanmaktadır. Bu yaklaşımda, görüşme ve gözlem sonucu elde edilen veriler düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulur. Veriler daha önceden belirlenmiş temalara göre sınıflandırılır, özetlenir ve yorumlanır. Bulgular arasında neden-sonuç ilişkisi kurulur ve gerekirse olgular arasında karşılaştırmalar yapılır. Betimsel analiz, “çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması” olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklamaya yardımcı olacak kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizle özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analiziyle derinlemesine bir işleme tabi tutulur ve yeni kavramlar keşfedilerek, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilir ve yorumlanır.²⁸

Bu araştırma, Bursa’da bulunan Şehit Kurmay Binbaşı Ufuk Bülent Yavuz Ortaokulu ile Konya’da bulunan Alaeddin İlkokulu’nda öğrenim gören 7-12 yaş arası Suriyeli sığınmacı öğrenci grubuna, çocukların hayat ve Tanrı algılarını saptamayı amaçlayan 12 soruluk mülakat tekniği uygulanarak yapılmıştır. Mülakat tekniği sözlü iletişim esasına dayandığı için çocukların psikolojik durumları esas alınarak bir görüşmeci bir katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Çocuklardan, okuma yazma bilmeyenler ve Türkçeyi yeni öğrenenler bulunması sebebiyle veri toplamak için bu teknik kullanılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda toplanan bilgiler, din psikolojisi amaç, yöntem ve teknikleriyle incelenerek betimsel içerik analizine tabi tutulmuş ve yaşanan bu olayların çocukların gelecekteki dini tutum ve davranışlarına ilişkin yaşantılarını nasıl etkileyeceği ve ne gibi çözümler üretilmesi gerektiğiyle ilgili öneriler sunularak yorumlanmıştır.

Tablo 1. 7-12 Yaş Arası Suriyeli Sığınmacı Çocuklarda Hayat ve Tanrı Algısı ile İlgili Nitel Yapılandırılmış Formda Esas Teşkil Eden Alanlar

Durum Tanımı	Araştırma Soruları
7-12 Yaş Arası Sığınmacı Çocuklarda Allah Algısı	Allah’tan korkuyor musun? Neden? Sence Allah insanları cezalandırır mı? Neden? Allah’ı seviyor musun? Allah’a olan sevgini nasıl gösteriyorsun? Allah seni seviyor mu? Bunu nasıl anlıyorsun?
7-12 Yaş Arası Sığınmacı Çocuklarda Hayat Algısı	Allah sana ve ailene karşı merhametli midir? Şu an ki yaşamından mutlu musun? Neden? Büyüdüğün zaman nasıl bir dünyada yaşamayı hayal ediyorsun?

²⁸ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008), 224-227.

7-12 Yaş Arası Sığınmacı Çocuklarda Travmatik Durumlar	Arkadaşlarıyla genelde ne tür oyunlar oynarsın? Gördüğün rüyaları hatırlar mısın? Genelde ne tür rüyalar görürsün?
--	---

3. BULGULAR VE YORUM

Araştırma Konya'da bulunan bir ilkokul ve Bursa'da bulunan bir ortaokulda eğitim gören 54 Suriyeli çocuk katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların tamamının yaş aralığı 7-12 yaş arasındadır ve gelen sığınmacı çocukların büyük çoğunluğunun anne-babası sağdır. Yapılan görüşmeler sonucunda çocukların ailelerinin ekonomik düzeyinin birbirine yakın olduğu, annelerinin çalışmadığı, babalarının ise işçi olarak çalıştığı görülmektedir.

Yapılan görüşmelerde alınan cevaplar, öncelikle katılımcı çocukların Allah algıları ve daha sonra Allah algılarının çocukların hayat algısına, anlam ve amaç duygusuna, karşılaştıkları savaş ve göç travmaları sonucunda yaşadıkları psikolojik bozukluklarla ve çeşitli zorluklarla başa çıkarken kullandıkları dini başa çıkma yöntemlerine etkisiyle ele alınarak değerlendirilmiştir.

3.1. 7-12 Yaş Arası Suriyeli Sığınmacı Çocukların Allah Algılarına İlişkin Bulgular

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde “Allah’ı seviyorum” diyenlerin sayısı (%80) “Allah’tan korkarım” (%67) diyenlerden fazla olsa da çocukların Allah’a olan sevgilerini O’nun cezalandırıcı yönüne vurgu yaparak anlatmaya çalışmaları oldukça dikkat çekicidir:

“Allah’ı severim ama O’ndan korkarım da çünkü Allah her şeyi bilir. (K15, 11 yaş)”

“Allah tektir, en büyüktür. Bu yüzden Allah’tan korkarım ama bizi yarattığı için de O’nu çok severim. (E19, 12 yaş)”

“Allah’ı seviyorum ama korkuyorum da... Çünkü yalan bir şey söylersek Allah bizi sevmez. Yalan söylersek kızarsak, kavgı ederse Allah bize ceza verir. (K21, 8 yaş)”

Yapılan görüşmelerde çok az katılımcı (%8) korkudan bahsetmeden sadece Allah’a olan sevgisinden bahsetmiştir. Çocukluk döneminde din ve Tanrı algısına ilişkin gerek bu araştırmadan elde edilen sonuçlar gerek diğer araştırmalar incelendiğinde bireyin içinde yetiştiği dini ve kültürel çevreden bağımsız bir Tanrı algısına sahip olmasının mümkün olmadığını göstermektedir. Çocuklarda Allah-sevgi ilişkisini inceleyen bir araştırmada, 11-12 yaş arası çocukların %26,8’inin Allah’ı güçlü olduğu için sevdiği ifade edilmiştir. Yaş arttıkça Allah’ı kendilerine her şeyi verdiği için sevdiğini belirtenlerin oranı azalırken, Allah’ı kendilerini yarattığı için sevdiğini belirtenlerin oranı ise artmaktadır.²⁹ Yine Harms’ın 7-12 yaş arası gerçekçi evre döneminde bahsedildiği gibi çocuklar, Tanrı tasvirlerini gerçek dünya ile ilişkili olarak yapmaktadır.³⁰ Verilen cevaplar

²⁹ Celal Çayır, “Çocuklarda Tanrı Tasavvuru Üzerine Bir Araştırma”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2(2013): 42.

³⁰ Ernest Harms, “The Development of Religious Experience in Children”, *American Journal of Sociology* 50/2(1944): 116.

incelendiğinde çocukların yaşantıları ile ilişki kurarak Tanrı hakkında yorum yaptıkları görülmüştür. Ayrıca bu yaş dönemindeki çocukların Tanrı'ya yücelik, yaratıcılık, büyüklük gibi pek çok sıfat yüklediği de görülmektedir.

Araştırmada çocukların Tanrı algısını, daha çok korku duygusunun biçimlendirdiği görülmektedir:

“Allah’tan korkuyorum çünkü kıyamet gününde bize yaptığımız tüm hatalardan hesap sorulacak. Çok hata yaptırırsak, Allah’ın istemediği şeyler yaptırırsak o anda cehenneme gideriz. Allah yapmaz diyorlar da Allah yapar. (K5, 11 yaş)”

“Eğer alay edersek akşam yatarken Allah bizi çarpabilir. (E33, 8 yaş)”

“Yalan söylersek Allah bizi ateşe atar. (E16, 10 yaş)”

Katılımcıların Allah’tan neden korktukları sorusuna verdikleri cevap genel itibarıyla Allah’ın yaratıcı, her an her şeyi gören ve her yerde bulunan, çok büyük ve yüce bir varlık olduğu şeklindeki algıdan kaynaklanmaktadır:

“Çünkü bizi dünyaya O getirdi. Allah ne olursa olsun bizden çok büyük ve biz O’ndan her zaman korkarız. (K40, 11 yaş)”

“O bizi yaşattı, büyüttü ve biz de O’ndan korkmalıyız. Küfür etmemeliyiz. Kötü bir şey yapmamalıyız. (K46, 10 yaş)”

“Allah’tan her gün korkuyorum. Bizden büyük olduğu için dünyayı yarattığı için O’ndan korkuyorum. (E14,11 yaş)”

Katılımcılar 7-12 yaş arasında olmasına rağmen Allah’ın yüceliği başta olmak üzere O’nun sıfatları hakkında bilgi sahibi oldukları ve bunu büyükler gibi cümle içinde kullandıkları görülmektedir. Bu durum onların aileden yoğun ve geleneksel bir din eğitimi aldıklarının bir göstergesi olabilir.

Geleneksel din eğitimi alan çocuklarda ailenin çocuklara dinsel öğütler vermesi, çocuğu cezalandırma, korkutma biçimleri arasında dinsel içerikli kavramlara başvurması bu şekilde yaygın bir biçimde uygulandığında çocukların Allah korkusu günah temelli gelişmektedir ve Allah algıları korkutucu-cezalandırıcı şekilde biçimlenmektedir.³¹ Çocuk üzerinde disiplin sağlamak için Tanrı’yı onu bir tür vasıta olarak kullanan ebeveynlerin dini algısıyla büyüyen çocuklar bir hata yaptıklarında Tanrı’nın cezalandırıcı özelliklerine odaklanmaları sebebiyle azabından korkan bir tutum sergilemektedirler.³² Çocukların dini algısı ve aldıkları din eğitimi üzerinde yapılan bir araştırmada, çocukların %94’ünün Allah korkusu taşıdığı ve cezalandırıcı niteliği üzerinde durduğu ve bu duyguyu sevgiden çok daha yoğun hissettikleri görülmüştür. Yine bu araştırmada ailelerin çocuklara verdikleri din eğitiminde cehennem kavramının daha fazla işlendiği ve bunun çocukların korku temelli bir dini algı geliştirmelerine sebep olduğu görülmüştür.³³ Çocukların cennet ve cehennem algılarını inceleyen bir araştırmada çocukların ailede edindikleri dini bilgilerle cennet ve cehennemi tasvir ettikleri, çocukların ahlaki açıdan iyi-kötü davranışların farkına vararak cennet ve cehen-

³¹ Hale Okçay, “Çocuğun Dinsel Sosyalleşmesinde Ailenin İşlevi”, *Sosyoloji Dergisi* 3(1992): 133.

³² Özlem Güler, “Tanrı Algısı Ölçeği (TA): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38/1(2007): 125.

³³ Umut Türüdü, *8-15 Yaş Grubu Çocuklarda Din Eğitimi Uygulamaları ve Neticeleri* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2001), 128.

nemliklerde hangi özelliklerin bulunacağını bildikleri belirlenmiştir. Çocuklardan bazıları ise ailelerin çocuğun yemek yememesi, hayvanlara zarar vermesi, kötü davranışlarda bulunması gibi nedenlerden dolayı çocukları uyarırken kullandıkları dini içerikli ceza cümlelerinin onların ruh ve bilinç dünyasını etkilediği tespit edilmiştir. Cennet ve cehennem algısına ilişkin yöneltilen bir soruya verilen cevapta katılımcının “*Cennet havada olduğu için insanlar gidemez, cehenneme ise ekmeğinin üzerine basanlar, böcek ezenler, ekmeğini yarım bırakanlar gidecektir.*” şeklinde ifade ettiği bulgulanmıştır.³⁴

Katılımcılar içerisinde Allah’ın merhametli ve iyi bir varlık olduğunu düşündükleri görülmüştür. Neden merhametli olduğunu düşündükleri sorulara ailelerini yaşattığı için rahat oldukları için şanslı oldukları için ve dua ettiklerinde Allah onlara istediklerini verdiği için böyle düşündüklerini söylemişlerdir:

“*Çünkü Allah her zaman bizim yanımızda oluyor. Bir de her zaman Nebiler ve Allah bizim yanımızda olduğu için bizi koruyorlar. Ama annemiz gittiğinde herkes gittiğinde kendinizi kalıyorsunuz ama siz yalnız değilsiniz değil Allah var Nebiler var herkes var.* (K35, 10 yaş)”

“*Allah yanımda bekliyor o yüzden korkmuyorum ve seviyorum.* (E30, 10 yaş)”

“*Ben annemi çok seviyorum. Her dua ediyorum Allah’a annemi ve kardeşimi çok sev, mutlu olsunlar diye. Mutlu olduklarında ben Allah’a çok teşekkür ediyorum. Bende Allah’ı çok seviyorum.* (K23, 9 yaş)”

Bireyin Tanrı algısı, Tanrı’ya yönelik duygusal yönelimini şekillendirmektedir. Tanrı’yı çok seven ve şefkatli bir varlık olduğunu düşünen bireyin, sevgi yönelimli Tanrı algısına sahip olması beklenmektedir. Bu bulgular değerlendirildiğinde çocukların geneli Allah’ı sevdiğini söylese de O’nun hep cezalandırıcı yönüne vurgu yaptığı görülebilir. Tanrı algısına yönelik bahsedilen dini gelişim teorileri genel olarak incelendiğinde, başta Nesne İlişkileri Kuramı ve Bağlanma Kuramı olmak üzere ortaya atılan teorilerin büyük çoğunluğunun ebeveyn tutumunu temel aldığı görülmektedir. Dolayısıyla ebeveynin çocuğa yönelik davranışlarının çocuğa etkisi gerek günümüzde gerek daha önce yapılan pek çok araştırmada görüldüğü gibi yadsınamaz bir gerçektir. Yani çocuğun Tanrı algısı yalnızca kendi zihninin ürettiği bir tasavvur olmayıp, ebeveynin anlatış tarzından hareketle oluşan bir süreçtir. Çocuk, ebeveyn tutumuna bağlı olarak korku ya da sevgi temelli Tanrı algısı geliştirmektedir. Cezalandırıcı Tanrı algısı, başa gelen olumsuz olayların bireyin günahlarından dolayı olduğunu düşündürmektedir.³⁵ Bu sebeple sevgi temelli Allah algısına zıt şekilde çocuklarda korku duygusunun artmasına sebep olan, Allah’ın cezalandırması, yakması, cehennemine koyması şeklinde algılanmasının aksine; bu duygunun çocuklara kazandırılmasında Allah’ın sevgisini kaybettiğimiz ve O’nu üzecek tavırlarda bulunduğumuz takdirde O’nun da bize olan sevgisinin azalacağı ve birtakım sorumlulukları yerine getirmeyi gerekli kıldığı bilincine ulaşmaları ebeveynler için oldukça önem-

³⁴ Mehmet Nas, *Çocukluk Dönemi Gelişimi ve Din Eğitimi* (Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, 2018), 98.

³⁵ Behlül Tokur, *İmtihan Psikolojisi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2018), 133.

lidir. Çocukların aileden getirdikleri olumsuz korku algısı, sevgi temelinde ele alınmadığında onların sağlıklı bir Allah tasavvuru geliştirememesi, cezalandıran, yakan, azap eden bir Allah tasavvuru oluşturmalarına neden olabilir.³⁶ Elkind'in 7-12 yaş arası ilişki arayışı dönemi incelendiğinde çocukların sosyal ortam yaşantıları da Tanrı algısının şekillenme sürecinde oldukça etkilidir.³⁷

Sığınmacı çocukların, bu dönemdeki yaşantıları çoğunlukla göç ve savaş sürecini kapsamaktadır. Bu ise daha önce de belirtildiği gibi travmatik durumlara yol açmaktadır. Çocuklarda TSSB ile Tanrı algısı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmada elde edilen sonuçlara göre travma ile olumsuz Tanrı algısı arasında ilişki vardır. Yani travma puanları arttıkça olumsuz Tanrı algısı puanlarının da yükseldiği görülmektedir. Bu durumda Tanrı'yı cezalandıran, korkulan bir varlık olarak algılayan kişilerin travma sonrası stres belirtilerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Tanrı kavramının ölçüldüğü çalışmalarda seven, adil ve destekleyici bir Tanrı imgesinin daha iyi psikolojik sağlık ve daha düşük kaygı ilişkili olduğu görülmüştür. Cezalandırıcı Tanrı kavramı ise daha yüksek kaygı ile ilişkili bulunmuştur.³⁸ Bu sebeple çocukların Allah algılarının onların psikolojik süreçlerini önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Tanrı inancı ve Tanrı tasavvuru, inanan insanın hayatının düşünsel, duygusal ve davranışsal boyutları üzerinde çok etkili bir işleve sahiptir. Bireyler, Tanrı'ya ve dini inançlarına göre duygu ve düşünce dünyasını şekillendirir, davranışlarına yön verir. Sevgi yönelimli Allah algısı yüksek olan kişilerin Allah'la ilgili en temel duygusu sevgi ve güvendir. İbadet etmenin ya da günahlardan kaçınmanın arkasındaki en güçlü motivasyon kaynağı Allah'a karşı duyulan sevgidir. Korku yönelimli Allah algısına sahip olan bireyin ise ibadet etme ya da günahlardan kaçınmasında cezalandırılma, affedilmeme gibi endişeler vardır ve Allah'a karşı korku duygusu daha baskındır.³⁹ Tanrı algısı, çocukların tüm yaşamını etkileyen bir durum olması sebebiyle ailelerin ve din eğitimi veren kişilerin bu konu üzerinde durması önemli görülmektedir.

3.2. 7-12 Yaş Arası Suriyeli Sığınmacı Çocukların Hayat Algılarına İlişkin Bulgular

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, hayat algılarına yönelik sorulan sorularda çocukların %81'i (44 katılımcı), şu an ki yaşamlarından mutlu olduğunu, genel olarak üzücü şeyler yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Diğer katılımcılar soruyu cevapsız bırakmış ve hiçbir katılımcı “mutlu değilim” cevabı vermemiştir. Katılımcılara neden mutlu oldukları sorulduğunda, okulu ve öğrenmeyi çok sevdiklerini, burada arkadaşları ve oyuncakları olduğu için Türkiye’de buldukları ve rahat yaşadıkları için mutlu olduklarını söylemişlerdir:

“Okula geldiğim için ve bir şeyler öğrendiğim için mutluyum. (K21, 8 yaş)”

³⁶ Mızrap Polat - İshak Tekin, “Allah İnancının Öğretimine İlişkin Etkinlik Örneklerinin İncelenmesi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2015): 233.

³⁷ David Elkind, “The Origins of Religion in The Child”, *Review of Religious Research* 12/1(1970): 35-42.

³⁸ Parvaneh E. Dınvar, *Travma Sonrası Stres, Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ve Tanrı Algısı Arasındaki İlişki* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011), 69.

³⁹ Emine Erdoğan, “Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Öznel Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi: Üniversite Örnekleme”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12/29 (2015): 224.

“Muthuyum. Beni üzen bir şey yok. Çünkü zaten Suriye’ye gitmiyorum. (K29, 10 yaş)”

“Evet, muthuyum. Çünkü arkadaşlarla oynuyorum oyuncaklar var, onlarla oynuyorum. (E32, 10 yaş)”

Yapılan mülakatlarda, çocuklara büyüdükları zaman nasıl bir hayat istedikleri sorulduğunda, çocukların %22’si (12 katılımcı), anne-babasının, kardeşlerinin ve akrabalarının yanında olmasını istediğini söylemiştir:

“Kardeşlerim buraya geri gelsin istiyorum. Kardeşlerimi görmek istiyorum. (K1, 10 yaş)”

“Annem babam, arkadaşlarım yanımda olsun, isterim. (E37, 12 yaş)”

“İyi bir dünyada, annemin kardeşimin yanında olmak istiyorum. (E41, 8 yaş)”

Çocukların %24’ü (13 katılımcı) soruya mesleklerle cevap vermiş ve doktor, öğretmen ya da polis olmak istediklerini, neden bu meslekleri seçtikleri sorulduğunda ise insanlara yardım etmek istediklerini, bildiklerini öğretmek istediklerini, kavga ve küfür edenlere karşı insanlara yardım etmek istediklerini belirtmişlerdir:

“Doktor ya da öğretmen olup insanlara yardım etmek istiyorum. (E11, 12 yaş)”

“Doktor ya da öğretmen olmak istiyorum. Çalışkan olup insanlara sağlık olmalarına yardımcı olmak istiyorum. (K46, 10 yaş)”

“Kavga olunca insanlara yardım etmek için polis olmak istiyorum. (K42, 9 yaş)”

Katılımcıların %20’si (11 katılımcı), içinde hiç kötülüğün, kötü insanların olmadığı, Suriye’nin düzeldiği ve iyi olduğu güzel bir dünya hayal ettiklerini ve böyle bir dünyada yaşamak istediklerini söylemişlerdir:

“Güzel bir dünyada yaşamak isterim. Türkiye’yi hiç bırakmak istemiyorum. Türkiye’yi çok seviyorum. Ben Allah’ımdan istiyorum ki Suriye’de de kötü şeyler bitsin. Hiç kimse bir daba ölmesin, böyle şeyler olmasın. Ben böyle istiyorum Allah’ımdan. (K23, 9 yaş)”

“Güzel bir dünyada içinde savaşın, askerinin olmadığı sadece baba, anne, arkadaşların olduğu bir dünyada yaşamak isterim. (K34, 10 yaş)”

“İyi bir dünyada yaşamak isterdim. Suriye’de yaşadığımız dünyada kötülük vardı. Şimdi Türkiye’ye döndüğümüz anda daba iyi olmaya başladı. (K5, 11 yaş)”

“Burası güzel, kötülük olmayan bir ülke... Ama burada da şimdi bazı insanlar çok kötü küfür ediyor. Benim dünyamı istersen insanların küfür etmeden, birbirlerini vurmadan, bisikletlerini çalmadan yaşamalarını istiyorum. (E50, 11 yaş)”

Bulgular incelendiğinde sığınmacı çocukların Suriye’de yaşanan her şeyin farkında olmalarına rağmen hayata umutla baktıkları görülebilir. Hayatla ilgili eksikliklerin farkında olan çocuklar bu eksikliği ilerde seçecekleri meslek dallarıyla adeta telafi etme isteği içerisinde oldukları söylenebilir. Türkiye’deki ortamlarının çoğunlukla onları mutlu etmesi savaşın, ölümün, kavganın olmadığı bir dünya hayalini onlara yaşatabilmektedir. Bütün bu sonuçlar savaş gören ve görmeyen çocuklar arasındaki farkı ortaya koyması bakımından önemlidir.

3.3. 7-12 Yaş Arası Suriyeli Sığınmacı Çocuklarda Travmatik Durumlara İlişkin Bulgular

Katılımcıların savaş sonrası travmatik durumlarını belirlemek amacıyla sorulan sorularda sığınmacı çocukların %80’i (43 katılımcı), savaş, asker ve silahla ilgili oyunlar oynamadıklarını belirtmiştir. Ancak buna rağmen katılımcı çocukların %30’u (16 katılımcı), savaş ile ilgili kötü rüyalar gördüklerini söylemiş-

lerdir. Çocuklar rüyalarında genellikle, hasta, eli veya ayağı kesilmiş, yerde yatan ölü insanlar, yıkılmış binalar, bomba ve silah benzeri şeyler gördüklerini belirtmişlerdir:

“Kardeşimle yemek yerken küçüğümüz diye annem diğer odadaydı. Böyle bomba tam yemeğe düştü. Hepimizi böyle parçaladı. (K35, 10 yaş)”

“Arabamız ve dükkânımız parçalanmıştı. Her şey yıkılmış ve ailemdeki herkes ölmüştü. (K37, 12 yaş)”

“Ben savaşı sevmiyorum hiç sevmiyorum. Sevmiyorum çünkü dövme var öldürmek var. Rüyalarım da hep insanların öldüğünü görüyorum. (E14, 11 yaş)”

Çocukların Türkiye’de kalma sürelerine ilişkin demografik değişkenler incelendiğinde, bu çocukların Türkiye’de yaşama süresinin 4 yılın üstünde olduğu; çoğunun savaşa dair bir şey hatırlayamayacak kadar küçük yaşta oldukları ve hiç savaş yaşamadan aileleriyle birlikte Türkiye’ye geldikleri, bu sebeple Suriye’ye dair hiçbir şey hatırlamadıkları, Suriye’ye dair çok az şey bildikleri görülmüştür. Çocukların çok küçük yaşta Türkiye’ye sığınarak burada uzun süre kalmaları ve hiç savaş yaşamamış olmaları onların çok fazla travmatik duruma maruz kalmamalarına neden olmuştur. Bunun yanı sıra; bu durum onların yaşamış oldukları ortama uyum sağladıkları yönünde bir gösterge olarak da yorumlanabilir. Türkiye’deki insanların gerek İslam dinindeki kardeşlik ilkesine önem vermeleri, gerekse kültürel ve tarihi bir mirasın bekçileri olarak zayıf ve yardıma muhtaç yabancılara karşı her daim merhametli ve hoşgörülü olmaları, sığınmacıların burada kendi ülkelerindeki gibi rahatça yaşamalarına yol açmış olabilir.

Yapılan görüşmelerde 16 katılımcının kötü rüya gördükleri, savaş deneyimi ve göç süreci yaşamaları sebebiyle travmatik durumlara maruz kaldıkları belirlenmiştir. Bu çocukların gördükleri rüyalara bakıldığında, bu rüyaların normal bir çocuğun gördüğü rüyalardan çok farklı olduğu, ailelerini, yakınlarını kaybetmeleri, yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmaları ve yeni bir hayata alışmak zorunda olmaları gibi pek çok olumsuz durumun rüyalarına yansdığı görülmektedir. Yaşadıkları tüm bu travmatik durumlar, çocukların olayları sürekli zihinlerinde canlandırarak geceleri kötü rüyalar görmelerine ve bunun bir sonucu olarak, kaygı bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu gibi psikolojik bozukluklar yaşamalarına sebep olabilir. Yetişkinler için bile oldukça zor olan bu süreç, çocukların ruh sağlığını oldukça olumsuz etkilemekte ve onları tüm bu olaylarla başa çıkmak zorunda bırakmaktadır.

SONUÇ

Tanrı imajı ilk etapta anne baba imajı ile birlikte oluşum gösterirken daha sonra yaşamda karşılaşılan krizlerle birlikte gelişim gösterir. Bireyin bilişsel ve teolojik anlayışının bir temsili olan Tanrı algısının oluşumuna dair pek çok teori ortaya atılmıştır. Bu teoriler “Dini Gelişim Teorileri” başlığı altında incelenmiştir. Bu teoriler genel olarak incelendiğinde ebeveyn tutumunun ve sosyal çevrenin Tanrı algısında oldukça etkili olduğu görülür. Ayrıca bireyin Tanrı algısının dini algısını da şekillendirmesi sebebiyle hayat algısını da etkilemektedir. Bireyin hayatının merkezine koyduğu kavramın türüne göre onun dini algısı ve hayata

ilişkin algı ve tutumu da bu surette gelişecektir. Bu sebeple hayat algısı, anlam kavramı temel alınarak incelenmiş ve bu kavramların çocukların zihninde nasıl yer bulduğu ve algılarının 7-12 yaş aralığında ne derece şekillendiğiyle alakalı araştırmamız teorik ve uygulamalı olarak gerçekleştirilmiştir.

Suriye’de çıkan savaş sonucunda, ülkesini bırakıp başka ülkelere sığınmak durumunda kalan sığınmacılar, savaş sürecinde ve sonrasında kayıp yaşama, sosyal çevrelerinden ayrılma, kötü muamele, yerinden edilme, ekonomik sıkıntılar gibi pek çok travmatik durumla karşı karşıya kalmıştır. Savaş ve göç sürecinden en çok olumsuz yönde etkilenen dezavantajlı grubun sığınmacı çocuklar olması sebebiyle yaşadıkları savaş ve göç durumuyla maruz kaldıkları travmatik durumların “hayat” ve “Tanrı” algısına etkilerini ve hayatlarındaki değişim ve gelişim süreçlerini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırma, Konya ve Bursa illerinde eğitim gören 7-12 yaş arası Suriyeli sığınmacı çocuklar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma, katılımcıların kendilerini en iyi şekilde ifade etmelerini sağlamak amacıyla “hayat” ve “Tanrı” algılarını ölçmeye yönelik sorular sorulardan oluşan yüz yüze görüşmeler şeklinde, sığınmacıların Türk çocuklarla birlikte eğitim gördüğü iki farklı okul seçilerek yapılmıştır. Araştırma kapsamında, 32 kız ve 22 erkek çocuktan oluşan toplam 54 Suriyeli sığınmacı çocuk ile görüşülmüştür. Veriler toplanırken, çocuklarla yapılan görüşmeleri kaydetmek amacıyla ses kayıt cihazı kullanılmış ve bilgisayar ortamına kaydedilmiştir. Yapılan görüşmelerde elde edilen bulgulara göre çocukların Tanrı algısını ölçmeye yönelik sorularda çocukların %67’sinin cezalandırıcı ve korku temelli Tanrı algısına sahip olduğu, %15’ini oluşturan kesimin ise sevgi temelli Tanrı algısına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde aldığımız cevaplara ilişkin Tanrı algısıyla alakalı yapılan çıkarımlara göre, küçük yaşta olmalarına rağmen çocukların büyük çoğunluğunun “haram”, “günah” ifadelerini günlük yaşamlarında oldukça fazla kullandıkları, yanlış davranışlar yaptıklarını düşünürken çocukların cehennem korkusunu yoğun bir şekilde yaşadıkları, Allah’tan bahsederken kullandıkları ifadeleri seçerken çekingen davrandıkları gözlenmiştir. Allah’ı çok sevdiğini ve O’nu üzmemekten çekindiği için yanlış davranışlardan kaçındığını söyleyen çocuklar bulunsa da büyük çoğunluğunun Allah algısının ceza temelli olduğu, bunun ise büyük ölçüde aile algısıyla bağlantılı olduğu görülmüştür. Katılımcılara hayat algısına yönelik sorular sorularda ise çocukların büyük çoğunluğunun olumlu bir hayat algısı olduğu görülmektedir. Çocukların travmatik durumlarını ve duygu durum bozukluklarını ölçmek amacıyla sorular sorularda çocukların %50’sinden fazlasının savaş ile ilgili kötü rüya görmediği, savaşa dair oyunlar oynamadığı ve travmatik bozukluk yaşamadığı görülmüştür. Çocukların çok küçük yaşta Türkiye’ye sığınarak burada uzun süre kalmalarının ve savaş yaşamamış olmalarının onların travmatik duruma maruz kalmamalarına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda yapılan çıkarımlara göre çocukların genel itibarıyla küçük yaşlarda Türkiye’ye gelmeleri veya birkaç yıldır Türkiye’de yaşamaları; buna karşılık aldıkları Türkçe eğitiminin yetersiz olması sebebiyle birçoğu dil sorunu yaşamaktadır. Çocuklar, Türkçe eğitim görseler de

henüz kendilerini çok iyi bir şekilde ifade edememektedirler. Bu durum onların okuldaki yaşantılarını büyük ölçüde etkilemektedir. Öğretmenleriyle ya da arkadaşlarıyla iletişim kurmakta zorlanan sığınmacı çocukların, yapılan görüşmeler sırasındaki davranışları ve verdikleri cevaplar neticesinde kaygılı ve çekingen bir tutum sergiledikleri görülmüştür. Ayrıca yapılan görüşmelerde sorulan sorular neticesinde Suriyelilerin genel itibarıyla çok az gelir getiren işlerde çalıştığı, birçoğunun asıl mesleğini yapamadığı, düzensiz maaş aldığı; bu sebeple temel ihtiyaçların karşılanmasında aile bireylerinin zorluk çektiği bu durumun da onların başa çıkma sürecini olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Ayrıca yaşadıkları ekonomik sıkıntılar sebebiyle temiz ve düzenli bir şekilde okula gelememeleri, kardeş sayılarının çokluğu sebebiyle ailelerinden çok fazla ilgi görememeleri ve az sayıda da olsa “Suriyeli” ifadesini olumsuz bir anlam yükleyerek kullanan okul arkadaşlarının ve komşularının bulunması onların psiko sosyal uyum sürecini zorlaştırmaktadır ve düşük benlik saygısı oluşturmalarına neden olmaktadır. Bunun ise savaş travması yaşamayan çocuklar çoğunlukta olsa da göç sürecinin de bazı çocuklar için travmatik bir durum oluşturmalarına sebep olduğu gözlenmiştir.

Katılımcıların genel tutumları ve verdikleri cevaplar neticesinde, göç sürecinin belirsizliği sebebiyle gelecek kaygısı ve ailelerini kaybetme korkusu yaşadıkları; her ortamda olmasa bile sınıf veya okul ortamlarında arkadaş tutumu neticesinde dışlanma ve yalnızlık sorunu yaşayabildikleri; bu durumun ise onların psiko-sosyal uyum sürecini zorlaştıran bir diğer etmen olduğu görülmektedir. Ancak sığınmacı çocukların yine de onlarla yakınlık kuran kişilerle sosyal çevre edindikleri ve okula gitmenin, bir şeyler öğrenmenin onları mutlu ettiği alınan cevaplar neticesinde ulaşılan sonuçlardandır. Bunun yanında sığınmacıların Müslüman bir ülkede yaşıyor olmalarının, etraflarında onlara yardımcı veya destek olan insanların çoğunlukta olmasının, onların Türkiye’ye alışma ve uyum sağlama süreçlerini kolaylaştırdığı söylenebilir. Suriye’deki yakınlarını kaybeden ya da uzakta bırakmak zorunda kalan sığınmacıların İslam’daki kardeşlik algısı ile Türkiye’de sosyal çevre edindikleri, yardım ve destek gördükleri; bu durumun ise onların başa çıkma sürecine olumlu katkıda bulunduğu görülmektedir. Ayrıca çocukların dua, ibadet gibi dini olgularla yaşadıkları süreci daha kolay atlattıkları, kendilerini Allah’ı düşünerek yalnız hissetmedikleri, onlara yüce bir varlığın sürekli yardım ettiğini düşündükleri bu sebeple korku duymadıkları, bunun ise onların başa çıkma sürecini olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Abbema, Marieke Meijer - Koole, Sander. “After God’s Image: Prayer Leads People With Positive God Beliefs To Read Less Hostility In Others’ Eyes”. *Religion, Brain & Behavior* 7/3(2017): 206-222.
- Abe, Jennifer at al. “Differential Responses To Trauma: Migration-Related Discriminants Of Post-Traumatic Stress Disorder Among Southeast Asian Refugees”. *Journal of Community Psychology* 22(1994): 121-135.
- Akkaş, İbrahim. “Suriyeli’ler: Sınırlar Ötesindeki Yaşam Mücadelesi”. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 5 (2015): 92-114.

- Aydın, Diler v.dğr.. “Göç Olayının Çocuk Sağlığı Üzerine Etkileri”. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastahkları Dergisi* 7/1(2017): 8-14.
- Ayten, Ali - Sağır, Zeynep. “Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2014):5-18.
- Bader, Christopher - Froese, Paul. “Images of God: The Effect of Personal Theologies on Moral Attitudes, Political Affiliation, And Religious Behavior”. *Interdisciplinary Journal of Research on Religion* 1(2005):1-24.
- Bonab, Bagher - Koohsar, Ali Akbar. Relations Between Quality of Image of God And Mental Health in Parents of Exceptional Children”. *Procedia - Social And Behavioral Sciences* 29(2011):227-231.
- Brune, Michael et al.. “Belief Systems as Coping Factors For Traumatized Refugees: A Pilot Study”. *Eur Psychiatry* 17(2001): 451-458.
- Çayır, Celal. “Çocuklarda Tanrı Tasavvuru Üzerine Bir Araştırma”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2013): 25-60.
- Davila, Joanne - Sargent, Erica. “The Meaning of Life (Events) Predicts Changes in Attachment Security”. *Personality And Social Psychology Bulletin* 29/11(2003):1383-95.
- Dınvar, Pervaneh. *Travma Sonrası Stres, Dünyaya İlişkin Varsayımlar ve Tanrı Algısı Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011.
- Dorsey, Lee. *God Concept/God Image And Attachment: A Qualitative Study*. PhD Thesis, Northcentral University, 2017.
- Elkind, David. “The Origins of Religion in The Child”. *Review of Religious Research* 12/1(1970):35-42.
- Erdoğan, Emine. “Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Öznel Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi: Üniversite Örnekleme”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12/29 (2015): 223-246.
- Erkan, Erol. “Suriyeli Göçmenler ve Dini Hayat: Uyum, Karşılaşma, Benzeşme Gaziantep Örneği”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/2 (2016): 51-92.
- Erol Göka. *Türklerin Psikolojisi*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2017.
- Francis, Leslie et al.. “Religious Diversity, Empathy, and God Images: Perspectives From The Psychology of Religion Shaping A Study Among Adolescents in The UK”. *Journal of Beliefs & Values* 33/3 (2012): 293-307.
- Fromm, Erich. *The Art of Loving*. New York: Harper&Row, 1995.
- George, Miriam. “Migration Traumatic Experiences And Refugee Distress: Implications for Social Work Practice”. *Clinical Social Work Journal* 40/4 (2012): 429-437.
- Ghumman, Usman at al.. “Posttraumatic Stress Disorder In Syrian Refugees: A Review”. *Canadian Psychological Association* 57/4(2016): 246-253.
- Goodman, Janice. “Coping With Trauma and Hardship Among Unaccompanied Refugee Youths From Sudan”. *Qualitative Health Research* 14 (2004): 1177-1196.

- Greenway, Phillip et al.. "Personality Variables, Self-Esteem And Depression and An Individual's Perception of God". *Mental Health, Religion & Culture* 6/1(2003): 45-58.
- Grimes, Christopher. "God Image Research: A Literature Review", *Journal of Spirituality in Mental Health* 9 (2007): 11-32.
- Güler, Özlem. "Tanrı Algısı Ölçeği (TA): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1(2007):123-133.
- Harms, Ernest. "The Development of Religious Experience in Children". *American Journal of Sociology* 50/2 (1944): 112-122.
- Kaya, Ayşe. *Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Geçici Eğitim Merkezleri ve Müfredatları*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019.
- Khawaja, Nigar et al.. "Difficulties And Coping Strategies of Sudanese Refugees: A Qualitative Approach". *Transcultural Psychiatry* 45/3 (2008): 489-512.
- Kümbetoğlu, Belkıs. "Küresel Gidişat, Değişen Göçmenler ve Göçmenlik", *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar: Göç, Yurttaşlık, İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet ve Güvenlik*". Ed. Ayhan Kaya - Günay Göksu Özdoğan. 276-296. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003.
- Lopez, Frederick et al.. "Predicting The Presence And Search For Life Meaning: Test of An Attachment Theory-Driven Model". *Journal of Happiness Study* 16(2015):103-116.
- Magda, Robu. *The Cognitive Aspects Of God Representation*. Ph.D. Thesis, University of Debrecen, 2014.
- Mikulincer, Mario - Shaver, Phillip. "Attachment Orientations And Meaning in Life". *The Experience of Meaning in Life: Classical Perspectives, Emerging Themes, And Controversies*. 287-304. New York: Springer Science, Business Media, 2013.
- Nas, Mehmet. *Çocukluk Dönemi Gelişimi ve Din Eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, 2018.
- Nguyen, Thanh T. et al.. "Images of God And The Imaginary in The Face of Loss: A Quantitative Research on Vietnamese Immigrants Living in Canada". *Mental Health, Religion & Culture* 21/5 (2018): 1-16.
- Okçay, Hale. "Çocuğun Dinsel Sosyalleşmesinde Ailenin İşlevi". *Sosyoloji Dergisi* 3 (1992): 131-145.
- Polat, Mizrap - Tekin, İshak. "Allah İnancının Öğretimine İlişkin Etkinlik Örneklerinin İncelenmesi". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2015): 233.
- Schreiber, Shaul. "Migration, Traumatic Bereavement and Transcultural Aspects of Psychological Healing: Loss And Grief of A Refugee Woman From Begameder County of Ethiopia". *British Journal of Medical Psychology* 68 (1995):135-142.

- Selvam, Sahaya G.. “Influence of The Family on How Youth Relate to God: A Systematic Review of Psychology Literature”. *Youth And Family in Today’s India*. 65-80. Don Bosco Publications, 2015.
- Selvin, Erdem. “Göçün Bilimsel Anlatısı: Türkiye ‘Akademiya’sının Suriyeli ‘Mülteciler’ İle İmtihanı”. *Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi Öğrenci Forumu (AÇMÖF) Bülteni* 5(2019): 14-29.
- Şentürk, Habil - Yakut, Selahattin. “Hayatın Anlamı ve Din”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33/2 (2014): 45-60.
- Tokur, Behlül. *İmtihan Psikolojisi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2018.
- Tuzcu, Ayla - Bademli, Kerime. “Göçün Psikososyal Boyutu”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 6/1(2014): 56-66.
- Türüdü, Umut. *8 -15 Yaş Grubu Çocuklarda Din Eğitimi Uygulamaları ve Neticeleri*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2001.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.

